

CIP - Katalogni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

94(100)*1939/1945*(082)

316346.32-053.2(100)*1939/1945*(082)

929-053.2(100)*1939/1945*(082)

SKRITI otroci druge svetovne vojne / uredila Blaž Vurnik in Tanja Velagič;
[prevod Vesna Česen, Dalibor Jovanović, Antonija Todč, Tinka Volarič]. -
Ljubljana: Sophia : Muzej in galerije mesta Ljubljane - MGML, Mestni muzej, 2015. -
(Borec. ISSN 0006-7725; letn. 67 (2015), št. 724-726)

ISBN 978-961-6768-94-8 (Sophia)
1. Vurnik, Blaž
282938880

Diers.

SKRITI OTROCI DRUGE SVETOVNE VOJNE

uredila
BLAŽ VURNIK IN TANJA VELAGIČ

*Dec 15
translated -
no date of acceptance.*

BOREC LXVII/2015, št. 724-726

Journal.

MED PRISILNIM DELOM IN PONEMČEVANJEM

BELORUSKI BANDITENKINDER V AUSCHWITZU,
MAJDANKU, POTULICAH IN KONSTANTINOVU

Tukajšnji prispevek na temo beloruskih *Banditenkinder* je del raziskovalnega projekta *Poljski, sovjetski in judovski prisilni otroški delavci, 1939–1945*,¹ v katerem sta v središču zanimanja dve področji raziskave: prvič, soudeležba nemških vojaških in civilnih ustanov pri deportacijah in zapošlovanju prisilnih delavcev kot tudi raznovrstne soodvisnosti med prisilnim otroškim delom, deportacijskimi praksami in politiko ponemčevanja v okupiranih Poljski in Sovjetski zvezi. Drugič, izkustvo deportacije in prisilnega dela, kot ga izgrajujejo in o njem pripovedujejo pričevanja nekdanjih prisilnih otroških delavcev. V članku se bomo osredotočili na nemške deportacije in politiko ponemčevanja, povezane s protiparti-zanskim vojskovanjem na okupiranih območjih ZSSR, in na usodo beloruskih otrok, deportiranih v nekatera najbolj zloglasna koncentracijska taborišča. Besedilo bo opisalo nemško politiko na tem območju in iskanje primerenih taborišč za »banditske otroke«, proučilo deportacijo otrok v Auschwitz in Majdanek ter analiziralo njihovo nadaljnjo deportacijo v Potulice in Konstantinov, vključno z delovnimi in bivanjskimi razmerami otrok vse do osvoboditve.

¹ Raziskovalni projekt so podprli Fundacija Gerde Henkel iz Düsseldorfa, Britanska akademija, AHRC (Arts and Humanities Research Council), Fundacija Spenninjane, odgovornost in bodočnost iz Berlina ter dunajski Wissenschaftler institut za raziskovanje holokavsta.

Dne 26. oktobra 1942 je Hermann Göring, pristojni minister za štirilemi gospodarski načrt, Armadni skupini Center zapovedal, ne je evakuacijo vse živine in zalog hrane med protipartizanskimi operacijami, ampak tudi »vseh moških in ženskih delavcev in delavk, ki so kakor koli primerni za delo«. Poleg tega je zapovedal njihovo izročitev generalnemu pooblaščenca za razporeditev dela Fritzju Saucklu, medtem ko naj bodo otroci, nezmožni dela, nemudoma ločeni od svojih (delovno sposobnih) staršev in nameščeni v posebna taborišča.²

Esosovski vodja rajha Heinrich Himmler je imel drugačne zamisli. Da bi okrepil esosovski gospodarski imperij, ga naredil neodvisnega od judovskega suženjskega dela in pospešil genocid, je hotel napolniti koncentracijska taborišča z nejudovskimi prišilnimi delavci. V prvih dneh januarja leta 1943 je Himmler odposlal odredbo SS vsem višjim esosovskim in policijskim voditeljem na vzhodu in jim zapovedal, naj v koncentracijski taborišči v Auschwitzu in Majdaneku transportirajo vse moške, ženske in otroke, osumljene sodelovanja s partizani (*bandenverächter*), ki so bili v nacističnih dokumentih po navadi imenovani »bande« ali »banditi«. Himmler se je skliceval na idejo, ki jo je izrazil predstojnik glavnega oddelka za gospodarstvo in administracijo Oswald Pohl, da bi v Majdaneku postavili posebno taborišče za otroke in mladostnike. V tem taborišču, je sporočil Pohl, morajo otroci biti potrženi »rasni in politični preiskavi«, s čimer bodo vsi »rasno ničvredni« dečki in deklice kot vajenci premeščeni v esosovske delovne enote, priključene koncentracijskim taboriščem: »Otroke je treba vzgojiti. Njihovo izobraževanje se mora osredotočiti na poslušnost, delavnost, brezpogojno manjvrednost ter odkrito spoštovanje njihovih nemških gospodarjev. Znanj morajo šteti do sto, poznati promene znake in biti pripravljene postati kmetijski delavci, kmetovničarji, kamosseki, resarji im. Deklice naj se uri za kmetijske delavke, tkalke, predilke, platicije in za podobna dela.«³

V naslednjih mesecih je moral Himmler postopoma opustiti svoji ambiciozni načrt, da bi koncentracijska taborišča napolnil z vzhodnoevropskimi deportiranci. Na srečanju s Hitlerjem 19. junija 1943 je izvedel za fiterjevo odločitev, da »je treba evakuirati celotno prebivalstvo na območjih, prepla-

vljenih z bandami, v severni Ukrajini in osrednji Rusiji«, obveščena pa je tudi o tem, da je treba vse moške in večino žensk, primernih za delo, prejšari na prišilno delo v Nemčijo. Druge ženske in vse otroke brez staršev se namesti v esosovska taborišča, kjer bodo ženske v novoosnovani tova koksagiza proizvajale nadomestke kavčuka, medtem ko so bili otroci mišljeni za delavce za SS.⁴

Čeprav še vedno ni znano, ali je bil načrt uresničen, dokument lahko štejemo za dokazilo, da so bili v prvi polovici leta 1943 Himmler in nekateri člani njegovega osebja veliki zagovorniki ideje, da bi se sovjetske otroke namest v posebna taborišča in se jih uporabilo kot prišilno delovno silo v delovnih enotah v pristojnosti SS. Toda kje naj bi bila takšna taborišča postavljena? Julij 1943 je postal jasno, da predlog Oswalda Pohla iz januarja istega leta, da bi ta namen uporabili del koncentracijskega taborišča v Majdaneku, ne more uresničen zaradi drugih, večjemo pomembnejših gradbenih del.⁵ V istem črt se je okrepila zahteva vojske, naj otroke prevzame SS. Armadna skupina Severna primer, je 18. aprila 1943 zaprosila, naj se z njihovega nadzornega območja premesti 3735 »zranenjenih otrok brez staršev«, med njimi 2463 otroci starosti 6–14 let, 1006 v starosti 2–5 let in 266 do drugega leta starosti.⁶

Edino razpoložljivo koncentracijsko taborišče za otroke, mlajše od 16 let je bilo tako imenovano poljsko mladinsko taborišče Litzmanstadt. Taborišče za pridržanje, namenjeno poljskim otrokom, je bilo konec novembra 1942 postavljeno v Lodžu. Vanj so uradno lahko zaprli do 2000 otrok, a bilo v njem nameščenih le približno 150–200 otrok.⁷ Himmler se je strinja zamislilo, da bi uporabili taborišče v Litzmanstadu, a ker se je kmalu izkazalo da je za rešitev problema premajhno, so že julija 1943 sklenili, da bodo dodali taborišče, locirano v bližnjem Konstantinovu, in sicer kot podružnico za 151

2. *Der Nürnberger Prozess: digitale Bibliothek*, sv. 20, str. 10931–10932.

3. Himmler za višje esosovske in policijske vodje v Rusiji idr., ukaz SS-a, št. 1, 1943, nav. po *Deutschland im zweiten Weltkrieg*, sv. 3: *Der grandalegernde Umschwung im Kriegsverlauf (November 1942 bis September 1943)*, Pahl-Rugenstein, Köln, 1977, str. 354 (faksimile).

4. Bundesarchiv Berlin (v nadaljevanju BA) NS 19/1432, Reichsführer SS, Persönlicher Stab, za C SS-Hauptamt idr., 28. 6. 1943, BA NS 19/1436, Himmler za Chef Bandenkampfbestände i 10. 7. 1943, Gl. tudi Susanne Heim, *Kalorien, Karrieren: Pflanzenzucht und landw. schaftliche Forschung im Kaiser-Wilhelm-Institut 1933–1945*, Wallstein, Göttingen, 2003, str. 154–155; Inesyrut Pamieci Narodowci, *Warsawa (v nadaljevanju IPN)*, GK 310/197r-22, Reichsrichterkammer, VA-3, Übersicht über bisitricge Anordnungen und Anregungen betr. Bandenkinderuntergung, 13. 7. 1943.

6. BANS 19/1436, telegrami RSHA za RFSS, 18. 4. 1943, Za več gl. IPN GK 310/197r-22, Reichsrichterkampfbestände, VA-3, Übersicht über bisitricge Anordnungen und Anregungen betr. Bandenkinderuntergung, 13. 7. 1943.

7. BA NS 19/1436, Pohl, SS-Wirtschafts-Verwaltungshauptamt, za RFSS Persönlicher Stab, Bran 27. 2. 1943.

otrok.⁸ Usposabljanje in vzgojo otrok naj bi zagotovili beloruski kolaboranti. Dodano naj bi se uporabilo tudi taborišče v Pomulcah, medtem ko naj bi se morebitne preostale otroke razporedilo po esesovskih kmetijah na nemških okupiranih ozemljih, je odločil Himmler.⁹

Da bi se v prihodnje izognil takšnim problemom, se je Himmler vzdržal vseh nadaljnjih zahtev po pridržanju za delo sposobnih žensk in otrok na partizanskih območjih za esesovske delovne enote. Prvega septembra 1943 je Erich von dem Bach-Zelewski, poveljnik protipartizanske vojske na vzhodu, obvestil višje esesovske in policijske vodje o novem Hitlerjevem ukazu, naj se s partizanskih območij v Nemčijo kot vojne ujetnike transportira ne le moške v starosti 16–55 let, sposobne za delo, temveč tudi mlajše in starejše moške kot tudi vse zaposeljive ženske in otroke.¹⁰ Naposled je nemška deportacijska politika svojo brutalnost ponovno pokazala maja 1944, ko so v vojni dnevnik terenske vojne komande 9 (Armadne skupine Center) zabeležili, da v prihodnje vsakršno zaščito izgubijo celo ženske z majhnimi otroki, ki jim je bila deportacija do tedaj prizanesena. Medtem ko naj se ženske prepelje kot delavke v Nemčijo, naj se otroke skupaj z preostalo populacijo, nespособno za delo, kot socialno breme odine partizanom. V vojnem dnevniku je zabeleženo, da zaradi prehranbena položaja ni bilo mogoče, da bi postali breme nemških porabnikov.¹¹ Le nekoliko kasneje je tajno povelje (*Gebirne Kommandosache*) uradno starost deportiranih sovjetskih prisilnih delavcev znižalo na 10 let.¹²

O številu delavcev, deportiranih po protipartizanskih vojskovanih, so na voljo le sporadični podatki. Julija 1943 je bilo med operacijo Hermann na območju Baranovic zajetih skoraj 21.000 oseb, med njimi 4178 otrok.¹³ Operacija Heinrich v oktobru in novembru 1943 je imela za posledico

skorajda 8000 prisilnih delavcev, deportiranih v Nemčijo z območja Polo medtem ko je operacija Pomladno praznovanje (*Frühlingfest*), izvirni v isti regiji aprila in maja 1944, prinesla 11.000 deportirancev.¹⁴ Rezu Binkošnega izleta (*Pfingstausflug*), Marabuja in Kormorana, ki jih je sprc Armadna skupina Center, je bil 15.000 prisilnih delavcev, med njimi 7 ženski in otroka.¹⁵ Po ukrajinski zgodovinarici Galini Knatko je bilo se v generalnem komisariatu Weisrubenen izpeljanih 140 vojaških operi proti partizanom.¹⁶ V teh operacijah pod vodstvom SS so sodelovale er vemaha, posledica so bile požgane vasi in na tisoče mrtvih civilistov, r njimi tudi ženske in otroci.¹⁷

AUSCHWITZ IN MAJDANEK

Enako neznano ostaja število otrok in odraslih, med tovrstnimi operacij in po njih deportiranih v koncentracijska taborišča. Zgodovinarica Hel Kubica je odkrila, da je bilo z nemških okupiranih območij Sovjetske z v Auschwitz prepeljanih petnajst transportov civilistov. Otroci z obm Vitebska so ja prispeli 9. septembra, 22. oktobra in 23. novembra 1943 decembra 1943 pa so pripeljali tudi otroke iz Minska. Poleg teh je bilo ap 1944 v Auschwitz-Birkenau premiščenih nekaj skupin otrok, ki so bili zača zaprti v koncentracijskih taboriščih v Majdanu in Stutthofu.¹⁸

Devedenni Ivan Sisev je bil eden od otrok, ki so 9. septembra 1943 pr v Auschwitz iz Vitebska. Nemška vojakka sta ga skupaj z njegovo materje bratom iz hiše napolnila avgusta. Zatem so se z ostalimi ujetniki zbrali

8 BANS 19/1436, RESS Persönlicher Stab, Brandt, za SS-Wirtschafts-Verwaltungshauptamt, Pohl, 6. 3. 1943, BANS 19/1436, Chef-Sicherheitspolizei in SD za RESS, Sudamark, 19. 7. 1943, BANS 19/1436, RESS za Kaltenbrunner, Behandlung der Bandenkinder, 28. 7. 1943.

9 BANS 19/1436, RESS za Kaltenbrunner, Behandlung der Bandenkinder, 28. 7. 1943.

10 BA R 70/Sowjetunion/14, Reichsführer SS und Chef der Deutschen Polizei: Der Chef der Bandenkampfverbände – Ia, Von dem Bach, SS-Obergruppenführer, General der Polizei za Höheren SS- und Polizeiführer, 1. 9. 1943.

11 Bundesarchiv-Militärarchiv Freiburg (v nadaljevanju BA-MA) RH 20-9/176, AOK 9, Kärntnergebucht, 13. 5. 1944.

12 BA-MA RW 46/17, Generalkommando der Kampfgruppe von Gottberg, Erfassungssaktion, Geheime Kommandosache, 24. 5. 1944.

13 Alexander Brackel, *Unter Stern und Hakenkreuz: Baranowitzer 1939 bis 1944: Das westliche Weisrubland unter sowjetischer und deutscher Besatzung*, Schönigh, Paderborn, 2009, str. 319.

14 Dieter Pohl, *Die Herrschaft der Wehrmacht: Deutsche Militärbesatzung und einheimische Bevölkerung der Sowjetunion 1941–1944*, Oldenbourg, München, 2008, str. 293.

15 BA-MA RW 46/17, Heeresgruppenwirtschaftsführer Mitte, Abr. Arbeit, Beitrag za KTB – Vite, jahresbericht od 1. 4. do 30. 6. 1944, 4. 9. 1944.

16 Galina Knatko, »Die Verschleppung weißrussischer 'Ostarbeiter' zur Zwangsarbeit ins Deutsche Reich (1941–1944)«, v ista (ur.), *Ostarbeiter: Weißrussische Zwangsarbeiter in Osterrreich: Dokum und Materialien*, Ludwig Boltzmann Institut für Kriegsfolgen-Forschung, Gander, Minsk, 2011, str. 6–25.

17 Christian Gerlach, »Verbrechen deutscher Fronttruppen in Weißrubland 1941–1944: Eine Annäherung v Karl Heinrich Pohl (ur.), *Wehrmacht und Vernichtungspolitik: Militär im nationalsozialistischen System*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1999, str. 89–114.

18 Helena Kubica, »Children«, v Yisrael Gurman in Michael Berenbaum (ur.), *Anatomy of the Auschwitz Death Camp*, Indiana University Press, Bloomington, 1994, str. 412–427.

travnika in se odpravili na pohod v taborišče po imenu Peti regiment, ker je stalo na ozemlju peregga železniškega regimenta.¹⁹ Taborišče je bilo septembra 1941 zgrajeno za sovjetske vojne ujetnike, toda od leta 1943 so ga uporabljali tudi kot prehodno taborišče za sovjetske prisilne delavce na poti v Nemčijo. Po beloruskih porizvedovanjih je bilo v Petem regimentu z izstradanjem, mučenjem in usmrtnimi umorjenih več kot 80.000 vojnih ujetnikov in civilistov.²⁰ Ivan in njegovi sorodniki so v taborišču ostali približno deset dni, nato so jih dali na tovorni vlak proti Auschwitzu. V jurtu po noči, ki jo je preživel v prenatrpani baraki, so ga registrirali in tetovirali. Ivan je postal jeniuk Auschwitza številka 149883. Zarem se je moral suširati, odzveli so mu osobna oblačila in mu dodeli dvoje kratkih hlač in pulover.²¹ V skupini Belorusov je bil tudi tinajsternik, svetlolasi Ivan Krivošev, ki je v svojem pričevanju povedal, da so ga nemški uradniki sprva klasificirali kot »arijca«. Naposled je vendarle ostal v Auschwitzu in taborišča v Potulicah ni mogel zapustiti s skupino otrok, izbranih za ponemčenje.²²

Zgodovinarica Helena Kubicica je izvedela za okrog 6000 civilistov, ki so po nemških protipartizanskih bojih prišli v Auschwitz, vključno s 1000 otroki, od katerih so mnogi umrli kmalu po prihodu.²³ Otroke, starejše od treh let, so ločili od mater in jih namenili v barake sektorja Bla. Med njimi je bilo 542 otrok, namenjenih ponemčenju, ki so zgodaj novembra leta 1943 zapustili Auschwitz in odšli v taborišči v Konstantinovu in Potulicah, kjer so sledile nadaljnje rasistične preiskave.²⁴ Zofia Stempien-Barots, jeniuka v Auschwitzu, je v svojem pričevanju opisala obup, ko so otroke naložili na tovornjake. Neupošljivo so jokali za materami, ki se jim ni bilo dovolj eno približati prizorišču; števlni so si iz obupa razpraskali roke. Ko se je konvoj začel premikati, je nekaterim materam uspelo prebiti linjo esesor-

19 Ivan Sisoev, roj. 1934 na območju Vitebska, nav. po *Wenn kann die deutsche Mäher: Weißrussische Kinderhäftlinge in deutschen Konzentrationslagern 1941-1945: Eine Dokumentation*, Projekegruppe Baltus im Jugendclub Courage e. V., Köln, 1999, str. 18-19.
20 *Handbuch der Haftstätten für Zivilistenlagerung auf dem besetzten Territorium von Baltus 1941-1944*, Državni odbor za arhive in upravljanje z akti Republike Belorusije, Minsk, 2001, str. 102.
21 Ivan Sisoev, roj. 1934 na območju Vitebska, nav. po *Wenn kann die deutsche Mäher*, str. 18-19.
22 Ivan Krivošev, roj. 1930 v Kjevrč, nav. po Vladimir Rudyuk, *Sovjetsche Kinder als Blaupander für die deutsche Wehrmacht: Hinweise auf eine kaum beachtete Opfergruppe, Informationen zur Selbsting-Hilfswissenschaften Zeitschrift*, 2003, str. 284-295.
23 Helena Kubicica, »Kinder in Auschwitz - historischer Überblick«, v Bogdan Barnikowski, *Eine Kindheit hinterm Stacheldraht*, Staatliches Museum Auschwitz-Birkenau, Oswięcim, 2008, str. 13-19.
24 Kubicica, »Children«, str. 422.

skila strážarjev. Nekateri so skočile na polkrove tovornjakov, »a vse je | zaman.«²⁵

Medtem ko je iz Auschwitza na voljo nekaj številk, ni nič ugotovljeno, ko otrok in odrasli je bilo, kot posledica nemškega protipartizanskega boja deportirajske politike, deportiranih v koncentracijsko taborišče v Majdanek. Po ugotovitvah zgodovinarke Zofie Murawska je prvi transport iz Viteč prispel 20. marca 1943, dokazan pa je še en iz junija 1943.

Polg tega je le nekaj nemških zapiskov o prihodu žensk in otrok v žensko taborišče. Otroke so obravnavali kot odrasle in v Majdanek postali del sužnjelarniškega delovnega sistema. Dela so bili oproščeni le : majhni otroci in skupina pedesetih otrok v starosti 8-10 let, ki so zna taborišča izoblikovali posebno skupino, kot je opazila poljska jeniuka Hel Kurczusowa. Njihovo delo je bilo rezanje ruše za nasipe.

KONSTANTINOV IN POTULICE

Čez čas so nekateri otroke prepeljali v Konstantinovo, druge v Potulice Nadežda Kovaljevskaja, rojena leta 1935, ki je bila v Majdanek deportir iz Vitebska aprila 1943, je povedala: »Prešli so nas, poklicali po imenu odpeljali v kopalnico. To je bila kopalnica ob krematoriju. Tam smo laj vohali dim sežganih ljudi. Bilo je temno, kor v megli. Starejši otroci so za jokali in kričali, saj so mislili, da se ne bomo več vrnili. Kajti pred tem Judom, ki so prispeli, vzeli vse otroke. Tudi nas so pregnali in pretepa ne tako hudo kot Jude. Judovske otroke so grabili in jih kot polena me na tovornjak. Otroke so zagrabili za roko ali nogo in jih vrgli na tovrni. Uboгим materam se je zmešalo. Potem so jih sežgali, ker so znorale. Napa so celo nas, ruske otroke. Ko so nas umili, so nas odpeljali v moški sek Seveda smo vso noč prejkali in nismo mogli spati. Na posteljah smo in samo tanke blazine. Niso bile le pošpricane s krvjo, prepojene so bil njo. Jokali smo dan in noč in niso nas mogli pomiriti. Nekateri otrok preteпали. [...] Tam smo ostali čez noč in naslednji dan so nas naložili

25 Zofia Stępiet-Barots, nav. po Helena Kubicica, *Man darf sie nie vergessen* (CD), Staatliches Museum schwitz-Birkenau, Oswięcim, 2005.

26 Zofia Murawska, »Die Kinder des Konzentrationslagers Majdanek«, v *Verbrechen an polnischen Kin 1939-1945: Eine Dokumentation*, Hauptkommission zur Untersuchung der Naziverbrechen in P München, 1973, str. 114-124.

tovornjake in odpeljali proč. Šli smo mimo polja, kjer so bile naše mame. Ne vem, kako so mame izvedle, a videlo so nas, in iz neznanega razloga so se tovornjaki tam za kratek čas ustavili. Poskusili smo skociti z njih, in so nas precepali, tako kot naše matere, ki so poskušale praplezati bodočo žico. Naro so se tovornjaki hitro premaknili in nas pripeljali v Konstantinov blizu Lodža na Poljskem.²⁷

Medem ko je bila skupina otrok iz Majdanka transportirana v Konstantinov, je bila skupina iz Auschwitza poslana v Potulice, vas zahodno od Bidgošča na poti v Pilo. Središču vasi je dominiral grad, ki ga je med vojno zavzel SS. Sprva so ga uporabljali kot objekt za esesovsko utrjevanje in od leta 1941 kot prehodno taborišče za poljske civiliste, ki so jih deportirali v generalno gubernijo.²⁸ Dr. Leon Konkolowski, višji zdravnik, ki je deloval v bolnišnici v Thornu in taborišče prvič obiskal marca 1941, je po vojni povedal, da se je v gradu in njegovih stranskih poslopih sprva gnetlo od 3000 do 5000 poljskih državljanih.²⁹ Jeseni 1941 so jetniki koncentracijskega taborišča v Struthofu zraven gradu zgradili novo taborišče, obdano z bodočo žico in dvometrskim zidom. Na voljo je le skopa statistika, toda novembra 1943, denimo, sta v taborišču živela 6602 jetnika in dodatnih 3380 v zunanjih delovnih enotah, med njimi 148 otrok, mlajših od treh let, in 3180 do štirinajstega leta (1595 dečkov in 1585 deklic).³⁰ Približno tretjina vseh taboriščnikov so torej bili otroci. Taborišče v Potulicah je bilo mišljeno kot prehodno pa tudi delovno taborišče za poljske državljane, vključno s predstavniki podzemlja, in za emigrane Nemce, ki so zavrnili vložitev zahteve za nemško državljanstvo. Poleg tega je bilo delovno-vzgojno taborišče in zbirno mesto za nejudovske otroke iz različnih koncentracijskih taborišč, karcernih usoda je bila prisilno delo ali ponemčenje.³¹

Posebno skupino med mladolenliki v Potulicah je sestavljalo 542 beloruskih otrok z območja Vitrebska, ki so tja prišli zgodaj novembra 1943 skozi Auschwitz, kjer so mnoge med njimi ločili od njihovih mater. Kar 241 dečkov in 301 deklica je bilo mlajših od 13 let. V Potulicah so jih nastanili v baraki, od karcernih je bila vsaka ograjena z bodočo žico, da se otroci niso mo-

gli med barakama niti premikati. Napis nad vrati jih je označil za bandite otrok.³²

Na zaslišanju leta 1966 se je nekdanji štabni načelnik Sipa in SD (ta in varnostne službe) v Danzigu, Hellmut Willech, naravno spomnil, je starost beloruskih otrok nihala med tremi in trinajstimi leti in da so l podvrženi »rasnemu preverjanju«. Omenil je tudi, da so bili otroci okruž s pegavico in da jih je umrlo le razmeroma malo, zahvaljujoč posebnemu serumu, ki so ga naročili iz Berlina.³³ Zamirivo je, da dr. Leon Konkolow v svojem pričevanju leta 1948 sploh ni omenil skupine beloruskih otro medtem ko dr. Tadeusz Szafrański, ki je pričeval leta 1967, ni govoril o tihu marveč o črvesnih in kožnih boleznih. Bili so koščeni in bleedi, se je spomril Tadeusz Szafrański; spati so morali na tleh, na slamnjakah, prekritih s tanki odejami, in bili so pomanjkljivo oblečeni.³⁴ Predvidevamo lahko, da bi se c zdravnik jasno spomnila, če bi s serumom, naročenim in dostavljenim Berlina, zdravili skupino več kot 500 otrok, toda v njegovih pričevanjih je malo, ne najbolj podrobnih informacij o otrocih. Po drugi strani je ohranjen pismo iz marca 1944, ki ga je napisal član osebja s sedeža Glavnega urada varnost Reicha (RSHA) in v njem omenil, da je bil transport beloruskih otro v Potulice okružen s »pandemično boleznijo«, zato ni bila več v to taboriš prepeljana nobena skupina »banditskih otrok«.³⁵

Nezanno ostraja, ali je bilo zaprtje obeh otroških barak z bodočo ž povezano s tifusom ali je bilo del karantenskega postopka. Možno je tudi, so na ta način ločili dečke in deklice ali s tifusom okružene otroke, toda za to domneve ni nobenih dokazov. Valentina Vinogradova, ki je bila rojena l 1939 in je imela ob prihodu v Potulice le štiri leta, je povedala, da so otro razdelili v dve skupini: v skupino otrok s svetlimi lasmi in z modrimi oč ter v skupino otrok, med njimi je bila tudi sama, s temnimi lasmi in z rjavimi očmi.³⁶

Kljub slabemu zdravstvenemu stanju in pomanjkljivim oblačilom so l nekateri beloruski otroci prisiljeni delati. Med njimi je bil Nikolaj Oreščenl

32 Karin Matthias »Konzentrationslager für Kinder und Jugendliche«, v »*Dann kann die deutsche Macht*«, str. 151–165.

33 BA-LU B 162/20042, Zaslišanje Hellmura Ota Albrechta Willecha, roj. 1895, Bonn, 6. 4. 15 str. 105–115.

34 BA-LU B 162/20044, Pričevanje Tadeusza Szafrańskiego, starostga 55 let, 6. 2. 1967, str. 706–711.

35 ITS, Sachdokumente, dokument Potulice, RSHA V-43, Wirkling, za Befehlshaber der Sicherungsabz ei in des SD v Riga, Unterbringung von Bandenkindern, 24. 3. 1944.

36 Valentina Vinogradova, roj. 1939 na območju Vitrebska, nav. po »*Dann kann die deutsche Macht*«, str.

27 Nadežda Kowalewska, roj. 1935, nav. po »*Dann kann die deutsche Macht*«, str. 55.

28 Bundesarchiv Ludwigsburg (v nadaljevanju BA-LU) B 162/20046; Wfodaminister Justizpolski, Potulice Bydgoszcz, 1967 (prevod).

29 BA-LU B 162/20043, Pričevanje Leona Konkolowskega, roj. 1903, Thorn, 21. 12. 1948, str. 451–455.

30 International Training Service, Bad Arolsen (v nadaljevanju ITS), Sachdokumente, Lager Lubrechtshdorf, Insassenstand, Lubrechtshdorf.

31 ITS, Sachdokumente, dokument Potulice, Obzorj hitlerovske na znamenih poljskih.

star osem let, ko je z bratom skozi Auschwitz prišel v Porulice. Spomnil se je tankih blazin na tleh barake, poljskega paznika, ki je pri sebi vedno imel palico in jo pogosto uporabljal, borme jube za kosilo in čaja ter koščka kruha za večerjo. Na začetku je moral opravljal nekatera »lažja dela«, kot je bilo nabiranje suhijadi, kasneje pa so ga z okrog 30 drugimi otroki odpeljali k nemškemu kmetu, kjer so bili nameščeni v baraki in spali na pogradih. Na polju sladkorne repice je moral pulliti plevel, in če je preskočil eno samo stebelce, so deževale batine.³⁷

Po zgodovinarju Włodzimierz Jastrzombskemu je moralo na kmetijah na območju Porulic sprva delati 60 in nato 90 otrok, starejših od 12 let.³⁸ Vendar pričevanja otrok kažejo, da so morali delati celo mlajši otroci in da so v taborišču kmetije osebo izbirali prislilne delavce. Med njimi je bila Jevgenija Šbanova, ki je z vlakom prispela do kmetije, kjer je bila z drugimi otroki iz Porulice nastanjena v baraki in morala delati »kot odrasli«. Otroke je nadzoroval nemški učitelj, ki je znal nekaj besed rusko. Spomnila se je tudi, da je morala, ko je bila v Porulicah, v bližnjem gozdu nabirati suhijadi in nalagati in razkladati tovarnjake v bolnišnici. Kor drugi otroci je tudi ona povedala, da je morala darovati kri za ranjene nemške vojake.³⁹

Zgodaj avgusta 1943 je skupina 503 beloruskih otrok zapustila Porulice in odšla v Konstrantinov. Usoda ostalih 39 otrok ni znana. Nekateri med njimi so v taborišču gorovo umrli, a ni gotovo, ali je bil vzrok njihove smrti tifus ali »splošna izčrpanost« (allgemeine Entkräftigung), fraza, ki se jo je uporabljalo v nekaterih uradnih mliskih listih.⁴⁰ Mogoče je tudi, da so nekateri od teh 39 otrok prepeljali v katero drugo taborišče, morda bolj specializirano za ponemčenje.

Od sredine avgusta 1943 je Konstrantinov (Tuchingen) deloval kot podružnica prej omenjenega bližnjega koncentracijskega taborišča za otroke v Lodžu.⁴¹ V nekaterih dokumentih je bilo imenovano kot taborišče varnostne policije za pridržanje mladosotnikov z Vzhoda (*Ostjugendabwahrlager der Sicherheitspoli-*

zei in Tuchingen). Locirano v starih tovarniških halah so taborišče od januarja 1940 uporabljali kot prehodno za poljske civiliste, ob koncu vojne pa je l preučenjeno za namestitev vzhodnoevropskih otrok, ki so prišli iz Porulic tudi iz Majdanka in Sturthofa⁴² in morda ravno tako iz drugih koncentracijskih taborišč. Eden od zelo redkih uradnih dokumentov, z dne 9. avgusta 1944, kazuje, da je bilo v taborišču zaprtih okrog 1000 otrok vseh starosti,⁴³ med katerimi je bilo tudi nekaj otrok, ki so jih nadzirali beloruski kolaboranti.⁴⁴

Leta 1934 rojena Elena Putilina je bila v prvi skupini otrok, ki so sk Majdanek prišli v Konstrantinov. Jasno se je spominjala, kako so se pel mimo mater, ki so delale na polju, kričanja in esesovskega pretrepanja: mater kot otrok, in tega, da zarje v Konstrantinovu sprva ni bilo posej. Ne časa je trajalo, preden so lahko spali na pogradih. Hrana je bila borna: žuj in zvečer košček kruha ob čaju ter juba za kosilo. Dnevno so jih priganjali delati je morala več kot kadar koli prej. A bila so tudi »lažja dela« za ml otroke, med drugimi njenega brata, ki je moral izdelovati slamnata obuv. Če otroci niso dosegli norme, niso dobili kosila.⁴⁵ Mlajše otroke so zapo tudi pri čiščenju in delu v kuhinji, medtem ko so morali starejši otroci delati bližnjih kmetijah in v tovarnah. Valentina Klus je morala na primer v tova rekturila šivati gumbe.⁴⁶ Delo na kmetiji je imelo nekaj prednosti: Ivan Sisco rojen leta 1934, ki je prišel v Konstrantinov skozi Porulice, je povedal, da je t kljub strogi disciplini mogoče občasnno pojesti kakšno jabolko ali korenč Spomnjal se je, da je bilo življenje v Konstrantinovu lažje kot v Porulicah hrana je bila boljša. Omenil je tudi šport in ure nemščine s poezijo in petjen Januaria 1945 je Rdeča armada osvobodila otroški taborišči v Lodžu Konstrantinovu. Medboji so nekateri otroci iz Konstrantinova poiskali zatoči v bližnjih kleteh in skednjih, preden so jih odkrili vojaki, med katerimi mnogim, ko so zagledali otroke, v oči stropile solze.⁴⁸

37 Nikolaj Orščenko, roj. 1934 v Hobovju, prav tam, str. 65.

38 BA-LU B 162/20046, Włodzimierz Jastrzabski, Porulice, Bydgoszcz, 1967 (prevod).

39 Jevgenija Šbanova, roj. 1931 v Rybaku, nav. po »Dann kann die deutsche Mutter«, str. 76.

40 BA-LU B 162/20044, Staatsanwaltschaft bei dem Landgericht Friburg za Zentrale Stelle der Landesjustizverwaltungen Ludwigsburg, Ermittlungsverfahren Nembauer u. a. wegen NS-Gewaltverbrechen im Lager Porulice, Einsiedlungs- und Abgabeverfügung, 16. 4. 1975, str. 868-927; BA-LU B 162/20046, Włodzimierz Jastrzabski, Porulice, Bydgoszcz, 1967 (prevod).

41 ITS, Hist. Abschlusg, Polen-Jugendverwahrlager Litzmannstadt, Leiter der Archive, A. Opitz, za Herrn Korf, Richter am Landgericht München I, 7. 2. 1978.

44 ★ BORCE LXVII/2015, str. 724-726
SKRITI OTROCI DRUGE SVETOVNE VOJNE

42 ITS, I.1.141.4, Kommandantur des Konzentrationslagers Sturthof, Kommandanturbefehl Nr. 22, 27. 3. 1943 ITS, I.1.0.3.56, Polenjugendverwahrlager Litzmannstadt za RSHA, Referat II C 4, Ausrichtung Ostjugendverwahrlagers der Sicherheitspolizei in Tuchingen mit Waffen und Munition, 9. 8. 1944.

43 Matthias, »Konzentrationslager für Kinder und Jugendliche«, str. 162.

44 Elena Putilina, roj. 1934 v Gorkavi, nav. po »Dann kann die deutsche Mutter«, str. 48.

45 Nadkeđa Kovalovskaja, roj. 1935, nav. po »Dann kann die deutsche Mutter«, str. 56; Valentina Klus, 1935 v Kurini, prav tam, str. 90.

46 Ivan Siscoev, roj. 1934 na območju Vitroška, prav tam, str. 48.

47 Matthias, »Konzentrationslager für Kinder und Jugendliche«, str. 163; Lynn H. Nicholas, *Cruel Was the Children of Europe in the Nazi Web*, Knopf, New York, 2005, str. 459.

45 ★ JOHANNES-DIETEN STEINERT
MED FRISHTIM DELOM IN POMEMEVANTEM

Zgodbo o beloruskih »banditskih otrocih« lahko razumemo kot primer, kako tesno sta bila povezana ponemčevanje in prisilno delo, čeprav tako sodobni dokumenti kot povojna pričevanja ne dopuščajo poglobljene analize postopkov, rezultatov in posledic ponemčevanja v tem, določenem primeru. To je navsezadnje precej običajno pri raziskovanju nacistične preteklosti, saj je bilo med vojno ogromno virov uničenih, namenoma ali kot posledica bojev. Zgodba tudi kaže, kako je nacistična politika ustvarjala socialne probleme in kako so jih nato reševali (nič nenavadnega) z deportacijami in prisilnim delom. Beloruski otroci so tako postali žrtve protipartizanskega vojskovanja in Himmlerjeve zamisli o naselitvi koncentracijskih taborišč z nejudovskimi prisilnimi delavci. Ko se je načrt izjalovil, so otroke selili iz taborišča v taborišče, dokler jih ni naposled osvobodila Rdeča armada.

PREVEDLA TINKA VOLARIC

